

L'empremta dactilar dels turons mediterranis

Les estructures de pedra seca són un orgull i un factor d'identificació allí on existeixen

En aquesta fotografia extreta d'un vídeo de Nadal Escrig es veu, des de l'aire, el terme d'Artana i la Serra d'Espadà cremats els darrers dies de juliol d'enguany.

Al contemplar la imatge, Jesús Vilar i Vilar escriu: "Almenys ens queden tots els ribassos, com a homenatge als nostres vells, després de tants segles d'haver-los fet i d'arreglar tantes solides".

Els ribassos són els nostres marges i les solides són les esllavissades, quan es deterioren i cauen les construccions de pedra seca.

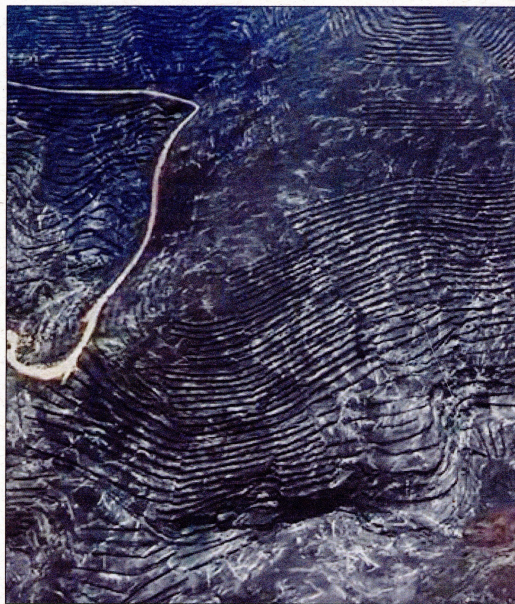
Sabem que l'origen d'aquestes construccions es perd en el nostre passat prehistòric, alguns diuen que els començaren els ibers, d'altres els púnics, però sembla creïble que van néixer arreu en el moment en què els pobles caçadors i recol·lectors es tornaren agrícoles, quan els nostres ancestres passaren del nomadisme a la vida sedentària, a l'estima del territori i la propietat que ha produït tantes disputes i guerres, però que s'arrela fins al més íntim en el pensament rural.

Natros, els ebrencs, sentim aquest arrelament i sabem fins on es pot arribar i el perillós que és l'oblit de la terra, però massa sovint, els que configuren els nostres destins des dels despatsos de les metròpolis han oblidat aquests límits, s'han després del batec del territori i llurs arrels i el seu patrimoni no és altre que el diner especulatiu, crear beneficis. I ens diuen que anem endarrerits i ens hem de posar al dia.

Què va empenyer als antics pobladors de les costerudes ribes de la Mediterrània a marginar els turons? Hi ha dues evidències segures: la primera, netejar de pedres els vessants dels serrats per tal de poder-hi plantar vinyes, oliveres i garrofers. La segona, contenir la terra en terrasses per evitar l'escorreguda d'aigües quan plou torrencialment i així mantenir la saonada per afavorir el cultiu.

La tècnica i la professió de construir marges no ha estat reconeguda oficialment a Espanya fins fa molt poc, l'11 de desembre del 2025 mitjançant el Real Decreto 1126/2025. S'ha integrat dins el marc dels estudis de Formació Professional, a la família professional d'Edificació i Obra Civil, amb una durada de 600 hores.

A les Terres de l'Ebre no existeix un cicle formatiu oficial i regit pel Departament d'Educació específic i exclusiu de construcció de pedra se-

ca, és una llàstima. Tot i això, sovint, des de les escoles agràries ebrencs o des de la *Fundació el Solà* de la Fatarella s'organitzen tallers d'aprenentatge.

Altrament, l'art de la pedra seca va ser declarat Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat per la Unesco el 28 de novembre de 2018, en una candidatura impulsada conjuntament per Espanya, França, Itàlia, Croàcia, Eslovènia, Grècia, Xipre i Irlanda.

Aquest organisme internacional reconeix com a patrimoni immaterial dels humans la tècnica ancestral de construir els marges amb l'únic material de les pedres del voltant, el que avui en diem KM 0, i sense utilitzar cap morter ni element d'unió. Aquestes construccions només s'aguanten per la gravetat i l'equilibri, requerint de qui les basteix una comprensió innata de la geometria i la física. La protecció de la Unesco no és sobre els marges físics sinó sobre la saviesa vernacular de la tècnica constructiva.

El millor margener que he conegut va ser en Pepito de Blanco. Érem veïns i sovint xerràvem, ell assegut en un marge i jo anant o tornant de caminar. Mai tenia pressa per acabar una conversa: em trameïa el seu saber, après de l'experiència i dels que el precediren, deia que les pedres li parlaven, que li anticipaven on les havia de col·locar; m'explicava també com li dolia que molta gent que es vantava de fer

marges només amuntegués pedres. Em repetia que en els treballs de pedra seca, no tota pedra fa paret. En Pepito responia amb paciència a les meves preguntes, com quan m'interessava per la sanefa vertical en què alguns acabaven els marges. Aleshores m'explicava que era una tècnica per travar-los, perquè quan els gossos dels caçadors saltaven d'un marge a l'altre la construcció aguantava. I sempre afegia que els marges s'han d'anar conservant i restaurant.

Fa uns anys volien instal·lar una gran central eòlica entre l'Ametlla de Mar i el Perelló. Molta gent vam protestar i vam aconseguir que es retirés aquest projecte. Una arquitecta, la professora universitària Ana Martínez, i el seu company van dibuixar en planta uns plànols del traçat dels marges en l'espai que podria haver destruït la central eòlica projectada. Aquests plànols s'assemblen molt a la foto aèria del terme d'Artana, l'empremta dactilar dels nostres territoris.

Quan van presentar el seu estudi, els arquitectes-investigadors van definir els marges com a "catedrals horitzontals". La metàfora visual s'explica per la magnitud de les construccions de pedra seca que, en alguns indrets, s'eleva metre a metre i que, majoritàriament, en lloc de créixer cap al cel com les catedrals gòtiques, s'estenen de forma longitudinal i horitzontal seguint els costers de les muntanyes i creen feixes transitables pels conreus.

Com en la construcció de les catedrals gòtiques, la de la pedra seca és una pràctica social que fomenta la col·laboració i la transmissió de la tècnica i llurs coneixements de generació en generació.

Tot i que les estructures de pedra seca són un orgull i un factor d'identificació allí on existeixen, tot i que hi ha estudis per a fer de marge, tot i que la Unesco reconeix com a Patrimoni de la Humanitat la seva ciència ancestral, tot i tot dels tots, no es protegeixen els nostres marges, l'empremta dactilar dels que vivim a rural en els turons mediterranis, i no s'evita que estiguin desapareixent a poc a poc, de vegades, i d'altres molt de pressa.

Per què els estem perdent?

És que amb els avenços tècnics no hi ha maquinària agrícola per treballar i recol·lectar a les diminutes feixes?

És que no hi ha cap pla al nostre país, amb la quantitat de persones que no tenen faena, per netejar de pi blanc aquests terrenys i cultivar-los?

És que s'ha oblidat que, per exemple, a les feixes més altes es poden plantar garrofers? El garrofer és un arbre que pràcticament no necessita atencions, que resis-

Josepa Vilurbina i Font
docent
vocal de la Junta del GEPEC-EdC
(Grup d'Estudi i protecció dels
Ecosistemes Catalans)

teix la sequera i que converteix el carboni en sucres per créixer i donar oxigen a l'atmosfera.

És que hem oblidat que per créixer necessitem arrels?

És que estem disposats a perdre la nostra empremta dactilar i alienar-nos?

A tots aquells gestors dels diners dels nostres impostos que, encara que arribin d'Europa també són nostres, els recordem que el més elemental sentit comú explica que primer s'ha de gestionar la nostra herència i mantenir-la i millorar-la abans de tirar-la per la finestra per a construir, destrossant la nostra empremta dactilar, artefactes industrials de molt incert futur.

EL DIBUIX DE LA SETMANA

per Jokin Moya

